

Ольга СЕДАКОВА

МОЯ ПЕРША ЗУСТРІЧ ІЗ АВЕРИНЦЕВИМ

Після читання деяких статей і відвідання знаменитих візантійських лекцій (власне, значно раніше: після першого ж прочитання мною тексту Сергія Сергійовича у стінній газеті філфаку, на першому місяці навчання в університеті, якщо я правильно пам'ятаю – там у стінній газеті “Філолог” були вміщені фрагменти “Похвального слова філології”), я зрозуміла: ось людина, в якої треба вчитися – всього: тем, знання, мови – всього, всього. Навіть серед “великих” (для мене це були Лев Толстой, Платон ранніх діалогів) я не знала такого, з ким була б наперед абсолютно згодна (чиї слова були б моїми), якийсь час таким для мене був о. Павло Флоренський. Але – не вміючи розібратися в його богослов'ї, я все ж відчувала стиль: і стиль листів до “Друга” у “Столпі” (ще й нині згадую з відразою) відштовхнув мене від усього Флоренського. Так, у мене з дитинства був єдиний параметр орієнтації: красиво – некрасиво. У Аверинцева в думці все було для мене красиво. Отож, Провідник.

Багато років потому я розповіла Сергієві Сергійовичу (пам'ятаю в Римі), що моє юне ставлення до нього виражав рядок Пастернака про Скрябіна:

“О, куда мне бежать от шагов моего божества!”

Сергій Сергійович не без задоволення усміхнувся і сказав: “Ох, Борисе Леонідовичу!”

Потім він “згадав” мене на лекціях 20 років тому: “Адже Ви сиділи там-то?” – і справді, там-то. “Я пам'ятаю Ваш погляд, він мені допомагав”. Кому вже тепер знати, я йому допомагала, чи інша котрась студентка із пам'ятним поглядом (тоді багато було людей із небуденними очима: тепер їх майже не побачиш). Але ось щедрість Божя! Із цим божеством, просторового сусідства із яким тоді я не могла собі навіть уявити, ми уже майже просто зустрічались останні 10 років, і я чула як він читає мої вірші напам'ять: “Краще, ніж Ви, – казав він, – Ви приховуєте в читанні найкращі місця, а я даю їх почути”. Правда.

А проте, і в ті казкові роки, як Б.Л. не тікав од Скрябіна, а надіслав йому свою музику, так і я відправила Сергієві Сергійовичу поштою

кілька тодішніх моїх віршів. Можна було б скористатися посередництвом спільних знайомих, але бажалося так. Нікому ні до, ні після я першою своїх віршів не пропонувала.

Відповідь надійшла дуже скоро і була звичайною галантністю. Увесь сенс її був у тому, що С.С. не знає, “як до мене звернутись і як називати мене”, оскільки я не вказала свого імені та по батькові. А звертатися “Дорога Ольго!” – занадто грубо мовою поезії, – і не пам’ятаю що – занадто, здається, безцеремонно мовою людей. Було там сказано: “тому, що Ви – це вірші”, але це була ритуальна фраза, не більше. Вірші його не зворушили. Втім, лист прибув, писаний від руки – не просто гарним, а якимось радісним почерком. Старовинним? Все гарне ми тоді називали старовинним: належним до тих часів, коли в людини ще не було перебито хребет. Коли віддавали уклін, здійнявши капелюха перед знайомою панною і питали про здоров’я домашніх.

Я взяла листа із поштової скриньки, коли ми підіймалися на мій шостий поверх із Венічкою Єрофеевим і його супутниками – випити, звичайно. Ну, звісно, я зовсім забула: не Толстой, не Платон, не Флоренський – Венічка був тоді моїм Учителем Життя, і його гасло “все має іти повільно і неправильно” чи, в перекладі: “мы будем гибнуть откровенно”, – я вважала єдиною чесною програмою на майбутнє за даних обставин. Будемо плювати знизу на соціальну драбину й на кожну її сходинку окремо. Венічка був незрівнянно розумніший – і навіть освіченіший за мене. Він теж шанував Аверинцева надзвичайно і говорив, що Аверинцев – єдина розумна людина в Росії, “за деякими винятками”.

“Якими ж?”

“Дівчата в нього не закохуються!”, – відповів Веня і не вгадав. І дівчата закохувались, – але, звісно, ті, з небуденним поглядом, яких Веня за дівчат не мав. Отож ми сиділи за столом в кухні, відкорковували портвейн і жартували – головне в цій компанії було жартувати без упину (якось я сказала, що цей наш сміх – як русалка лоскоче й залоскоче до смерті – Веня на мить став серйозним), і я відкрила конверт.

Якою була дія цих не насичених змістом, вимушених рядків ввічливої людини? Відірвавши погляд від дуже білого листка зі стрункими чорними літерами (синє чорнило було звичним, а я тоді любила фіолетове, як у школі), я побачила – слово “здалося” тут недоречне – я побачила, що стіл із моїми чаркувальниками фізично віддаляється, неначе залишається на березі, а я відпливаю від цього берега. Повільно. Але відстань збільшується.

І справді: на цьому березі я відтоді не бувала, і хоча зустрічі та гулянки ще тривали, та

На устах забытый стих
Недочитанный затиш,
Дух далече улетаєт.

У цих десяти рядках цього церемонного листа ні про що мене покликала зовсім інше, бадьоре, розумне життя. Тут, на березі тліну, мені більше нічого було робити. Можливо, Аверинцев просто ненароком врятував мене, хто знає.

Якийсь час потому, недовгий – був початок літа – ми зустрілись. В єдиній тоді на всю Москву букіністичній книгарні для видань іноземними мовами на вулиці Качалова. Угорі, на недосяжній верхній полиці я помітила грубезний том із написом *Petrarka* на корінці.

Знайти книгу Петрарки на той час було не так собі просто. У мене досі зберігся відтоді *Canzoniere*, переписаний від руки. Є й такі ж рукописні *Four Quartets*. Є навіть Овідій. Чому від руки, а не на машинці? Бо переписували в читальній залі. Додому такі книги не потрапляли – навіть чужі. *Memento viator!*

Можна собі уявити, з якою жадобою, не зводячи з тому пристрасних очей, я почала приставляти драбинку до полиць. Але щось не виходило. Вона не ставилася. Нарешті, продавщиця сказала: “Сергію Сергійовичу, Ви не даєте дівчині приставити драбину!” Так з’ясувалося, що весь цей час я, дивлячись угору, намагалася обіперти драбину на Аверинцева, який стояв біля книжкової стіни занурений у книгу, взятую з нижньої, німецької, полиці. Зрозумівши нарешті, що відбувається, оцінивши міру конфузу, я ладна була забути про Петрарку і тікати світ за очі, наче мене тут не було. Але Сергій Сергійович, не відриваючись від своїх сторінок, покірний продавщиці, люб’язно відступив трохи вліво, і я, вже без колишньої жадоби, виключно для пристойності, піднялася по сходинках. Що ж, мій том виявився збіркою досліджень про Петрарку, річчю зовсім непотрібною. Я вийшла на вулицю. Конфуз. Але можливість говорити із живим Аверинцевим була занадто спокусливою. Я повернулася до книгарні. Сергій Сергійович відкладав книгу – теж, як видно, не ту. Попереднього епізоду він просто не помітив. Я назвала себе.

“Так, адже я писав до Вас”.

Ми вийшли із книгарні. Сергій Сергійович зробив крок убік, оглянув мене, уважно, спокійно, наче якийсь витвір, і мовив:

“Усе правильно. Справді, я так і думав.”...

Поглянув ще раз.

“Так, і сукня (звичайно, через цей конфуз я не забуду цієї легкої сукні, що давно вже розчинилася у природі, – широкі чорно-білі смуги якимись зигзагами; я сказала б, що в цій тканині щось було якраз достоту неправильно: строкатість створювала мерехтливі неправильні перспективи, на зразок графічних трюків Ешера; але пошито її було добре), так, а ще намисто. Воно мало археологічний вигляд. Звідки беруть такі намиста?”

Це були чорні глиняні, важкі, дуже великі намистини, ліпна полив’яна кераміка – справді, наче із давніх розкопок.

“Його виготовив мій чоловік, він художник і кераміст”.

“А... – без зацікавлення. – А можна їх ближче роздивитися?”

Я зняла намисто, він довго його розглядав (на кожній намистині був відтиснений свій знак на зразок якогось перед-ієрогліфа, кобальтові, охряні, темно-темно кармінні) і знову ствердив:

“Правильно. Куди Ви йдете?”

“До метро”.

“Я теж. А ви знаєте, де тут метро?”

Ми пішли якимось дивним шляхом. О, як тяжко. Ні, краще вчасно втекти від божества: що йому сказати? Сергій Сергійович ішов, замислившись, як видно, про своє і раптово, і впевнено повертаючи – то праворуч, то ліворуч, зрізаючи кути. До якого метро ми йдемо? Не до Пресні, не до Охотного Ряду. Куди ж іще?

Я, шукаючи приводу для розмови і знаючи, що йому нещодавно передавали машинопис “Москви – Петушків” (слава цього творіння в той час розходилася як полум’я по сухій траві, і вже досягла еліти), спитала його враження.

“Я в цьому нічого не розумію”.

“В чому?”

Я могла припустити: в житті такого роду.

“У прозі. Я читаю здебільшого поезію. Але скажіть мені про нього. Як він живе...”

“Так, як там написано”.

“Правда? Навіщо ж таке подвоєння? Я завжди вважав: або жити, або писати. Пам’ятаєте, у Томаса Манна...”

Я не знала, що відповісти.

Багато років потому, в Парижі, повернувшись із Арля, де я провела місяць в Центрі перекладачів, я розповіла Сергієві Сергійовичу, як французи між собою (я підслухала) говорили про мене: “*Mais trop timide. Gentile, oui, mais trop timide*” – Сергій Сергійович мовив: “Це я *trop timide*”. І сказав, що сором’язливішою за природою людини,

ніж він, важко знайти. Це підтверджують ті, хто знав його замолоду. Але на момент нашого блукання в околицях вулиці Качалова стороною, що страждала через непомірну сором'язливість безумовно була саме я. Сергій Сергійович тоді був властитель дум і звук уже до загального обожнення. Навіть продавщиця дивилася на нього із материнською ніжністю: Сергій Сергійович!

Отож, я не знала, про що говорити.

“АЛЕ!” – пам’ятаєте цю аверинцевську інтонацію?

“АЛЕ!... З ним має щось відбутися. З ним відбувається щось?”

“Ні, – сумно відповіла я, – не відбувається”.

“Але чому? Людина стоїть ось так, – він розвів і опустив руки, – все покинуто, все зруйновано, довкола нічого, лише сміття...” – і тут я усвідомила, що ми стоїмо посеред міського звалища! Як ми туди забрели, я не помітила (ми йшли, як я вже казала, дивним шляхом, дворами, закапелками – наспростець “до метро”, місцерозташування якого не знав тепер ні він, ані я): але ми ніби йшли до цієї мети, до цих декорацій, на тлі яких Сергій Сергійович представив героя й автора Пестушків із понурою головою, розведеними й опущеними руками серед засміченої землі. *Waste Land* у центрі Москви.

“Нічого. За таких обставин із людиною щось повинно відбутися. А ви кажете: нічого не відбувається. Чому?”

Він із вимогливим очікуванням дивився на мене, так, наче це я відповідальна була за те, що “не відбувається”.

Я почала роззиратися на всі боки: як би втекти. Коли Сергій Сергійович уже, здається, втретє повторив:

“Але чому?”

Ми вже вийшли зі смітника на звичайну вулицю – і я побачила автобус, невідомо якого маршруту: але ось він, вихід.

“Вибачте, це мій, я побіжу!” – знайшлася я. Це не перервало задуми Сергія Сергійовича.

“Так-так”.

Уже із автобуса, у дверях я сказала:

“Ще відбудеться, відбудеться!”

Я знала, що, скоріше за все, ні, не відбудеться, – але треба ж було закінчити цю болючу розмову!

Переклала з російської Олександра МЕЖЕВІКІНА

* Аж надто сором'язлива. Так, славна, але дуже сором'язлива (фр.).